

MODALITĂȚI DE ABORDARE A CONCEPTULUI DE CREATIVITATE

Marilena DONCEAN
cercet. șt. gr.III.dr., ICES “Gh. Zane”, Iași
Gheorghe DONCEAN
conf. univ. dr., Universitatea Tehnică “Gh. Asachi”, Iași

“...vom crea vom avea; nu vom crea nu vom exista”
matematicianul Octav Onicescu

Abstract. Man today needs to promote culture within himself, because at its core and origins, human nature is creative. The research methodology employed in the paper is based on methods such as analysis, comparative analysis, induction and deduction, synthesis, comparison, correlation, evaluation.

Key words: innovation, inventics, creativity, transfer a new ideas, strategies for innovation.

Analiza a conceptului de creativitate în antichitate

Persoanele înzestrate cu un grad ridicat de creativitate, geniu sau talent în raport cu media oamenilor reprezintă un fenomen observat în toate culturile și epocile istorice. Sursele antichității evocau gradul ridicat de creativitate, fiind un dar al zeilor, un har, o energie divină în surplus sau o investitură a zeilor dată unor privilegiați ai soartei. În general, legendele, poveștile clasice și relatările factice evidențiază o legătură directă între depășirea unor obstacole existențiale majore și dezvoltarea harului personal într-o anumită direcție, harul fiind o răsplată dată de către zei, unor muritori.

Filozofii antici greci au avut meritul de a răspunde la întrebarea “poate sau nu omul să creeze”? Astfel Protagoras (481- 411 ien) prin celebra frază “omul este măsura tuturor lucrurilor, acelor ce sunt întru cât sunt, cât și a celor ce nu sunt, întru cât nu sunt”, exprimă, concepția sa despre capacitatea creatoare a omului, îndoiala sa privind existența zeilor, crearea de către aceștia a valorilor. Mesajul transmis de Protagoras ne îndeamnă să, înțelegem că omul realizează o “a doua natură”, cea a valorilor, nu doar prin “acordarea de valori” obiectelor din mediul înconjurător ci îndeosebi prin crearea de noi bunuri materiale și spirituale prin “crearea de cultură” cu ajutorul uneltelor și limbii.

Două decenii mai târziu, Socrate (469-399 ien) a înțeles că în stabilirea cunoașterii sunt necesare descoperirea și definirea conceptelor, punerea de acord referitor la ceea ce era identic în păreri diferite ale oamenilor și la ceea ce era permanent în păreri lor variabile. Esența lucrurilor constă în identicul și permanentul lor. Știința devine posibilă numai la nivelul esențelor și al conceptelor. La Socrate cunoașterea este recunoaștere, citez: “singurul bine este cunoașterea, singurul rău este ignoranța; cunoaște-te pe tine însuși” ceea ce ne arată o trecere în planul conștiinței a adevărului¹. Arta scoaterii adevărului la lumină – “maientica” – este un proces de creație în care de mare importanță reprezintă necesitatea de a cuceri adevărul prin cercetare și nu de a-l lua de-a gata.

Platon (427-341 ien), discipolul cel mai fidel și mai strălucit a lui Socrate, considera că fenomenele și lucrurile înregistrate de simțurile noastre nu au decât înțelesul unor copii imperfecte ale “ideii eterne și inteligibile”. Ca și Socrate, era convins de eficacitatea dialogului, de importanța examinării în comun a părerilor contradictorii. La Platon creația este posibilă datorită elementelor înnăscute, moștenite de către individ, care “poartă de tânăr în suflet ca o ființă divină sămânța creației”. Creația este înțeleasă ca “întrupare, reamintire” a ideilor inteligibile paradigmatiche în lucruri, atunci când întâlnesc o persoană cu suflet frumos, nobil de natură aleasă, citez: “cunoașterea cuvintelor conducând la cunoașterea lucrurilor”.

¹ Vasile Virgil Feier – Creativitate și creativitatea managerială, Editura Expert, București, 1995

Democrit (460-370 îen) considera că numai rațiunea poate pătrunde esența lucrurilor. Deși credea că activitatea creatoare este o urmare a înflăcăării temperamentelor până la anormal (prin muncă, artă meștesug), totuși pentru ca și gândirea să poată reflecta cu obiectivitate realitatea aprecia că este necesar ca “sufletul să se afle la o temperatură potrivită”. De asemenea, a arătat că nici o știință nu este cu putință fără muncă. La Democrit creația este posibilă, în primul rând, ca urmare a influenței mediului asupra individului, ca o interacțiune a acestor două elemente, în care rolul principal îl are mediul. “Natura și educația se aseamănă în mai multe privințe: educația schimbă într-adevăr omul, dar prin această schimbare îi dă o a doua natura”.

Considerat cel mai mare cugetător al antichității, Aristotel (384-322 îen) a tratat activitatea creatoare ca pe o activitate naturală, firească, considerând chiar și adevărul conceptelor, judecăților și raționamentelor o reflectare activă, creatoare. Valorificând și totodată depășind concepțiile existente în perioada sa, Aristotel a scos în evidență că pentru creație sunt necesare atât daruri firești înnăscute (idee întâlnită la Platon), cât și învățătura, meștesug (specifice lui Democrit). Pentru Aristotel, omul este ființa cea mai elaborată existențial, cu o esență, adică capabilitate subiectivă maximă cuprinzând cel mai larg spectru de posibilități, toate împreună generând individul uman, posesor de senzații, mișcare, voință de acțiune, rațiune, creativitate și implicare afectivă.

Concepțiile filozofilor antici greci și îndeosebi ale lui Aristotel privind descoperirea adevărului au exercitat o puternică influență asupra gânditorilor din secolele următoare, inclusiv asupra celor din zilele noastre.

Analiza conceptului de creativitate în evul mediu și în capitalism

În evul mediu preocupări au avut Toma d'Aquino (1225-1275) care adevărește că omul creează numai în măsura în care divinitatea i se dezvăluie; Roger Bacon (1214-1294) considera observarea, experimentul și matematica cele trei coloane ale științei; Francis Bacon (1561-1626) inițiatorul empirismului și a senzualismului modern, afirma că “scopul științei pe care o propunem nu e de a inventa argumente și meștesuguri, nu lucruri conform principiilor și însăși principiile, nu probabilități, ci indicații de noi procedee”.

René Descartes (1595-1650) inițiatorul scepticismului modern, critico-metodologic cu caracter relativ se îndoiește de orice, dar îndoiala sa este doar metodică. Certitudinea este obținută prin inducție, iar celelalte adevăruri rezultă prin deducție (care este privită ca o desfășurare, explicitară a ceea ce se găsește implicit în inducție), ipotezele formulate de René Descartes fiind:

1. de a nu accepta niciodată vrun lucru ca adevărat dacă nu l-am cunoscut în mod evident că este;
2. de a împărții fiecare din dificultățile pe le cercetez în atâtea părți în câte s-ar putea și de câte ori ar fi nevoie, pentru a le rezolva mai bine;
3. de a-mi conduce în ordine, gândurile, începând cu obiectele cele mai simple și mai ușor de cunoscut, până la cunoașterea celor mai complexe;
4. de a face peste tot enumerări atât de complete și revizuiți atât de generale, încât să fie sigur că nu am omis nimic¹.

„Fiecare problemă pe care am rezolvat-o a devenit o regulă care pe urmă mi-a servit la rezolvarea altor probleme; Numai pe gândurile noastre suntem pe deplin stăpâni; Nu este îndeajuns să ai o minte bună, scopul principal este să o folosești bine”, sunt câteva din cugetările celebre care au legătură cu conceptele de cunoaștere, creație, gândire ce ne-au rămas de la René Descartes.

Baruch Spinoza (1632-1677) continuator a lui Descartes, considera că ideea adevărată poate fi cea mai clară și mai certă normă a cunoașterii. Desigur întocmai cum lumina se face cunoscută pe sine și face să se cunoască întunericul, tot așa și adevărul este normă și pentru sine și pentru ceea ce este fals².

1 René Descartes – Discurs asupra metodei, Editura Științifică, București, 1957, pp.48-49.

2 Baruch Spinoza – Etica, Editura Științifică, București, 1957, pg. 129.

David Hume (1711-1776) a analizat posibilitățile și limitele facultăților de cunoaștere senzorială de a ne da universalul și necesarul, considerând că acestea fac obiectul cunoașterii științifice.

La Immanuel Kant (1724-1804) cunoașterea este o creație, o contribuție în care materia cunoașterii și forma cunoașterii se verifică pentru o experiență posibilă. “Geniul este talentul de a produce un lucru pe care nu se poate da nici o regulă determinată și nu trebuie confundat cu îndemânarea care poate fi învățată după o regulă oarecare. Prima însușire a geniului trebuie să fie originalitatea”¹.

Georg Wilhelm Hegel (1770-1838) cel mai de seamă reprezentant al filozofiei clasice germane consideră printre cele mai importante condiții ale creației - reflecția. Fără reflecție, fără alegere, discernământ, artistul nu este în stare să domine nici un conținut căruia ar vrea să-i dea formă și este o prostie că crezi că artistul autentic nu știe ce face².

Marea pasiune poate duce la fenomenul ce este numit „minimalizarea psihică a efortului” sub impulsul pasiunii, munca creativă poate să pară mai ușoară, deși rămâne la fel de grea, timpul consacrat creației poate să pară mai scurt, comprimându-se în plan subiectiv, deși la modul fizic rămâne identic cu sine. Pe de altă parte pasiunea puternică duce la simplificarea energiei și a capacității de efort. Când există o mare și statornică pasiune, forțele psihice și fizice se înzecesc, obstacolele devin mai ușor de depășit. Hegel considera că „nimic mare nu s-a îndeplinit fără pasiune și nici nu poate fi îndeplinit fără ea”

Preocupări privind activitatea creatoare în România

Majoritatea lucrărilor cu referire la începutul creativității în România poartă amprenta “cultului eroilor”- concepție potrivit căreia personalitățile excepționale determină mersul istoriei.

În a doua jumătate a sec.XIX și prima jumătate a sec. XX. Creativitatea era privită în țara noastră din perspectiva individualistă, locul central ocupându-l “omul de geniu, talentul” respectiv “capacitatea”, în timp ce societatea era considerată, de regulă, inhibitorie având singurul rol pozitiv de a conserva descoperirile, teoriile, creațiile, operele de artă.

Unii autori (Constantin Rădulescu Motru, Florian Ștefănescu Goangă) au arătat că actul creativ poate să dureze de la fracțiuni de secundă, la zile, luni sau chiar ani încercând să distingă în cadrul acestuia un număr de etape, subetape, faze, etc. Trecând peste numărul și denumirea etapelor sau fazelor, care diferă de la un autor la altul, este semnificativ că aceste cercetări au remarcat saltul ce se produce în domeniul calității ca urmare a acumulărilor cantitative de informații. Problema cea mai controversată a rămas însă aceea a modului, momentului și locului producerii acestui salt în care apare ideea nouă, originală.

La aceste dispute au participat oameni de știință și inventatori printre care amintim pe renumitul inginer Henry Coandă, creatorul primului avion cu reacție din lume, menționa că „apariția noului” cere un considerabil efort de gândire, dar cea mai importantă rămâne intuiția.

Nicolae Iorga, una dintre cele mai mari figuri ale comparatismului românesc, s-a străduit să integreze creația noastră populară în cultura umanității și poporul nostru în universalitate, privind istoria românească în cadrul celei universale: “Nu poate fi adevărată separația între dânsele. Izolată, istoria noastră n-are înțeles. Popor mai mic, dar pus într-un loc prielnic sintezelor, ne-am însușit tot ceea ce am primit, armonizând după instinctele și nevoile noastre sufletești toate elementele împrumutate”³.

1 Immanuel Kant – Critica puterii de judecată, Editura Academia Română, București, 1940, pp.188-189.

2 G.W Hegel – Prelegeri de estetică, volumul 1, București, Editura Academiei, 1977, pg. 288.

3 Iorga Nicolae – „Vechea artă religioasă la români”, București, 1934, p. 48

Meritul excepțional al îndrumătorului întregii culturi românești, Nicolae Iorga, este că a prezentat cultura noastră în cadrul celei universale, că a analizat-o din perspectiva de istoric, cuprinzând faptele în mod interdisciplinar. Se numără printre primele noastre personalități care a privit creația populară din toate unghiurile, aruncând noi lumini în interpretarea ei. Lui însuși i se cuvin propriile-i cuvinte prin care îl aprecia pe Jules Michelet: “Intuiția lui minunată îl face să descopere prețul pe care-l are în cântec și artă produsul, nesfârșit de variat și încântător de simplu în mijloace, al imaginației și simțirii românești creatoare: cuvintele lui sunt, cred, cea dintâi apreciere a acelei contribuții a noastre la elaborarea frumosului în omenire pentru care abia astăzi începe a se deschide înțelegerea marilor națiuni”¹.

Alături de Nicolae Iorga profesorul Constantin Rădulescu Motru este incontestabil omul cel mai viu creator original al generației de la 1900, care a avut pentru perioada în care a trăit o concepție înaintată asupra creativității, opunându-se viziunilor pesimiste. În centru gândirii sale a pus “omul”, exprimându-și încrederea în posibilitățile acestuia de a perfecționa continuu viața prin creații de valori materiale și spirituale. A subliniat importanța muncii în dezvoltarea personalității militând pentru formarea unor personalități active, în concordanță cu “vocația” acestora și nevoile societății. Cel mai important bun pe care natura îl poate oferi azi unei națiuni, după opinia sa constă în dispozițiile sufletești producătoare de muncă inventivă.

Florian Ștefănescu Goangă a militat pentru crearea condițiilor necesare valorificării superioare a resurselor umane pentru formarea și manifestarea personalităților creatoare. Deasemenea a fost convins că tratarea cu indiferență a copiilor, fără a se ține seama de aptitudinile lor, este din toate punctele de vedere dăunătoare. “Școala”, spunea “trebuie să țină seama de individualitatea elevului și trebuie să se clădească pe individualitatea sa nativă...școala trebuie să creeze oameni productivi, personalități creatoare”. În școală trebuie să se dea fiecăruia posibilitatea de a-și exercita în mod activ aptitudinile și puterile sufletești. “Scopul școlii moderne nu este atât să transmită cunoștințe, cât să utilizeze cunoștințele pentru a potența puterea de viață și pentru a face din elevi oameni creatori, oameni producători și a-i arunca apoi în viața socială ca forțe capabile să facă față cu succes cerințelor multiple ale vieții”².

În anul 1934, Petre P Negulescu aduce o contribuție la cunoașterea factorilor, care determină, condiționează și favorizează creativitatea, acești factori fiind afectivitatea (motivul tuturor activităților creatoare) imaginația și discernământul critic. În funcție de proporția acestor factori Petre P Negulescu stabilește o tipologie a creatorilor. “Fără o pornire afectivă, imaginația n-ar putea fi pusă în mișcare fără intervenirea imaginației, pornirea afectivă s-ar putea descărca în mișcări dezordonate și în majoritatea lor cel puțin, inutile; fără discernământ critic, în sfârșit toate reprezentările de acțiuni posibile chiar și cele mai puțin potrivite, ar putea fi întrebuițate cu o mare pierdere de timp și de energie ca mijloace de a ajunge la scopurile urmărite”³.

Părintele psiho-ciberneticii creatorul român Ștefan Odobleja, definea creația astfel “compunerea unor idei noi cu elemente disponibile”, având în vedere un ansamblu de factori atitudinali și motivaționali necesari gândirii și creației umane printre care credințele, aspirațiile, visurile respectiv idealurile. Modelul cibernetic, pornind de la observații, intuiție și rațiune creat de Ștefan Odobleja în 1938-1939 a fost utilizat și aplicat într-o varietate de domenii. „Noi nu vedem cu ochii, ci cu mintea. Dacă mintea e goală ochii privesc fără să vadă”

O altă personalitate, care trebuie amintită este Tudor Vianu care aduce contribuții de seamă la analiza operei de artă. Tudor Vianu nu se mărginește doar la creația artistică

1 Iorga Nicolae – „Comemorarea lui Jules Michelet”, București, 1924, p. 3

2 Al. Roșca, M. Bejat (coord) – Istoria științelor în România, Editura Academiei București, 1976.

3 Negulescu P. Petre – Geneza primelor culturi, 1934.

ci abordează și creația din alte domenii considerând că există valențe comune, precum și particularități trăsături specifice fiecăruia. Tudor Vianu considera că inteligența, potențialul psihic uman se exercită în opera artistică, științifică și tehnică în unicitatea și originalitatea creației în semnificația sa valorică.

În încheiere amintim pe Lucian Blaga, care în lucrarea “Știință și creație” pune în centrul sistemului său metaforic, conceptele de mister, stil și astronomie¹. Misterul constituie concomitent un stimul și o frână a cunoașterii omenești. Stilul ca funcție formativă primordială și fundamentală își pune pecetea asupra creației unui popor, îi exprimă o trainică și autentică identitate. Referitor la importanța maximă a teoriei cunoașterii pentru viața spirituală a fiecărui popor, Lucian Blaga menționa, citez: “teoria cunoașterii nu este o simplă teorie între multe altele, ci începutul strălucit sau dezastruos al unei adânci sau mărginite concepții despre lume”.

Concluzii

Creativitatea este o idee la fel de veche ca și omul, care în întreaga sa istorie a creat: obiecte, mașini, orașe, poeme, sisteme, etc. Celebrul sociolog german Abraham Maslow, afirma, citez: “viața este un amestec personal de rutină și creativitate”. În ziua de azi din ce în ce mai intens, se adevărește ipoteza că progresul omenirii nu este posibil fără activitatea creatoare teoretică sau practică a oamenilor. Asemenea bulgărelui de zăpadă, creativitatea odată descoperită în timp se dezlănțuie, crește și i-a forma unor opere (creații). Actul creator fiind un act prin excelență de intimitate profundă, are o destinație socială și devine un bun universal, imediat după momentul producerii. Din acest motiv este firesc ca și activitatea creatoare să fie considerată forma cea mai înaltă a activității omenești de-a lungul anilor.

Creativitatea a devenit în zilele noastre o calificare cerută tot mai mult într-o societate bazată pe cunoaștere, drept urmare prezentul studiu poate fi considerat ca suport concret pentru teoreticieni și practicieni, dornici să cunoască evoluția conceptelor de creativitate, cunoaștere, creație, adevăr începând din antichitate până în zilele noastre. Creativitatea presupune “muncă” de cea mai înaltă calificare, prin care se realizează produse (începând cu ideile, până la operele de artă, teoriile științifice, construcțiile tehnice) unicat, de mare valoare superioară celor ce există, care satisfac cerințe noi sau răspund mai bine unor cerințe vechi.

Civilizația umană își va dobândi deplinătatea numai dacă va reuni munca și creația. Re-înnodarea polurilor multă vreme rupte, ar fi marea performanță a viitorului. Comunitatea naște creativitate, din motive practice, dar și spirituale, iar la rândul ei creativitatea înflorește și se dezvoltă cel mai bine în comunitate.

Bibliografie

1. Alopî Constantin – Creativitate și inovare, Editura ASE București, 2002.
2. Baruch Spinoza – Etica, Editura Științifică, București, 1957, pg. 129.
3. Belous Vitalie, Doncean Gh. – Curs de creativitate tehnică, Editura Performantica, Iași, 2010,
4. Belous Vitalie, Doncean Gh. - Teoria rezolvării problemelor creative, Editura Performantica, Iași, 2001,
5. Blaga Lucian – Știință și creație, Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1942.
6. Descartes Rene – Discurs asupra metodei, Editura Științifică, București, 1957, pp.48-49.
7. Feier Vasile Virgil – Creativitate și creativitate managerială, Editura Expert, București, 1995.
8. Hegel G.W – Prelegeri de estetică, volumul 1, București, Editura Academiei, 1977, pg. 288.
9. Iancu Aurel – Cunoaștere, inovare și creativitate – o abordare economică, Editura Academiei Române, București, 2006, pp. 10-14.
10. Iorga Nicolae – Vechea artă religioasă la români, București, 1934, p. 48.
11. Iorga Nicolae – „Comemorarea lui Jules Michelet”, București, 1924, p. 3
12. Kant Immanuel – Critica puterii de judecată, Editura Academia Română, București, 1940, pp.188-189.

¹ Blaga Lucian – Știință și creație, Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1942.

International Scientific and Practical Conference

13. Manolea Gheorghe – Bazele cercetării creative, editura AGIR, București, 2006.
14. Moraru Ion – Strategii creative transdisciplinare, Editura Academiei Române. București, 1992.
15. Negulescu P. Petre – Geneza primelor culturi, 1934.
16. Roșca Al., Bejat M. (coord) – Istoria științelor în România, Editura Academiei București, 1976.
17. Roșca Alexandru – Creativitate generală și specifică, Editura Academiei, București, 1981
18. Stănciulescu Traian, Belousov Vitalie, Moraru Ion – Tratat de creatologie, Editura Performantica, Iași, 1998